

ZDENĚK HÁJEK
– ČESKÝ (MORAVSKÝ) HISTORIK POLSKÝCH DĚJIN¹

ROMAN BARON

The subject of interest in the study submitted is the life and work of the Brno historian Zdeněk Hájek. Particular attention is dedicated within it to his contributions in the area of Czech historic study of Poland. It was precisely the issue of the Polish nation's history and Czech-Polish contacts in the 19th century that became the central topics of Hájek's scholarly endeavors.

Key words: Zdeněk Hájek; Czech-Polish relations; Czech historiography; Brno; Masaryk University.

Osobnost brněnského historika Zdeňka Hájka (1894–1958)² byla doposud povětšinou připomínána zejména v souvislosti s výročími jeho narození nebo úmrtí.³ Jubilejní medailony či příspěvky (již ze své podstaty) shrnují především základní životopisná data a rámcově i přínos zvěčnělého svému oboru. Této nepochybně záslužné činnosti se v Hájkově případě soustavněji věnoval hlavně Jaroslav Vaculík, jenž přitom kladl důraz na otázku vzniku současné katedry historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Zdeněk Hájek je totiž právem pokládán za prvního ředitele historického semináře a (spolu)tvůrce zmíněné katedry. K řadě jeho pokračovatelů patří (od roku 2000) i samotný J. Vaculík.⁴ Oba navíc spojuje badatelský zájem

¹ S podporou pro dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 67985963.

² V kontextu české slavistiky, historiografie a dějin města Brna viz KUDĚLKA, M. – ŠIMEČEK, Z. a kol.: *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*, Praha 1972, s. 137–138; *Slavica na Universitě J. E. Purkyně v Brně. K VII. Mezinárodnímu sjezdu slavistů v Varšavě*, Brno 1973, s. 166–167; KUDĚLKA, M. – ŠIMEČEK, Z. – ŠTASTNÝ, V. – VEČERKA, R.: *Československá slavistika v letech 1918–1939*, Praha 1977, s. 367–368; KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 1997, s. 783, 814; HANZAL, J.: *Cesty české historiografie 1945–1989*, Praha 1999, s. 41, 132; Zdeněk Hájek [online]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=6530 [cit. 18. 9. 2012] (zde také několik Hájkových fotografií).

³ Prof. Dr. Zdeněk Hájek šedesátníkem. Časopis Společnosti přátel starožitností českých, 1954, s. 60–61; MELUZÍN, M.: Prof. Dr. Zdeněk Hájek šedesátníkem. Časopis Matice moravské, 1954, č. 1, s. 348–350; MELUZÍN, M.: *Pamatce prof. PhDr. Zdeňka Hájka*. Časopis Matice moravské, 1958, č. 1–2, s. 204–210; CHALOUPEK, G.: *Za prof. Dr. Zdeňkem Hájkem*. Vlastivědný věstník moravský, 1958, č. 2, s. 133–135; TYROWICZ, M.: *Zdeněk Hájek (1894–1958). Historyk narodów słowiańskich i badacz stosunków polsko-czeskich*. Pamiętnik Słowiański, 1958, s. 143–144; TYROWICZ, M.: *Zdeněk Hájek (1894–1958)*. Kwartalnik Historyczny, 1959, s. 332–333; SÝKORA, J.: *Nedožitě osmdesátiny Zdeňka Hájka*. Universitas, 1974, č. 2, s. 95–96; VACULÍK, J.: *105 let od narození Zdeňka Hájka*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 18, 2001, s. 121–122; VACULÍK, J.: *110 let od narození Zdeňka Hájka*. Universitas. Revue Masarykovy univerzity v Brně, 2004, č. 2, s. 23–24; DVOŘÁČKOVÁ, M.: *Kolik jen obětí to stálo! Národní osvobození*, 2006, č. 15, s. 5; VACULÍK, J.: *Před padesáti léty zemřel Zdeněk Hájek*. Universitas. Revue Masarykovy univerzity v Brně, 2008, č. 2, s. 52; VACULÍK, J.: *K 50. výročí úmrtí Zdeňka Hájka*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 22, 2007, s. 183–186; VACULÍK, J.: *K 115. výročí narození Zdeňka Hájka*. Universitas. Revue Masarykovy univerzity v Brně, 2009, č. 2, s. 62–63.

⁴ *Dvacet let pedagogické fakulty UJEP*. Brno 1966, s. 59–62; VACULÍK, J.: *Katedra historie*. In: Čapka, F. – Němec, I. (edd.): *Půlstoletí Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 1946–1996*. Brno 1996, s. 49n; VACULÍK, J. (ed.): *Katedra historie. Informační příručka*. Brno 2010, s. 5–15; VACULÍK, J. (ed.): *Department of History Faculty of Education*. Brno 2010, s. 3n.

o široce pojatou polskou problematiku. Tato významná část Hájkova vědeckého života byla však doposud poněkud opomíjena či upozadována.⁵ Nynější příspěvek si proto klade za cíl obrátit více pozornosti právě tímto směrem.

Budoucí badatel o dějinách Polska a česko-polských kontaktů přišel na svět (13. března) v učitelské rodině⁶ v Suchdolu u Kutné Hory. Jeho otec se jmenoval také Zdeněk Hájek († 1932). V nedalekém Malešově navštěvoval obecnou školu. Maturoval s vyznamenáním ještě před první světovou válkou (12. června 1913) na čáslavském gymnáziu.⁷ Rozhodl se pro studium dějepisu a zeměpisu na české Univerzitě Karlově v Praze. Mezi jeho profesory najdeme tak zvukná jména, jako jsou Josef Pekař, Jaroslav Bidlo, Václav Novotný či Kamil Krofta.⁸ Poměrně brzy byl však povolán do armády (26. října 1914). Sloužil jako četař 21. pěšího pluku.⁹ Od května byl na východní frontě v Haliči,¹⁰ kde se u městečka Sieniawa na řece Sanu dostal do zajetí (27. května 1915). V ruském zajetí byl pak více než dva roky (do 23. srpna 1917).¹¹ Potom působil v československých legiích.¹² Obraz této doby zanechal v publikovaných vzpomínkách na dobytí města Nižní Tagil na Urale (říjen 1918)¹³ a také na svou práci v historicko-archiválním oddělení štábu československých legií v Irkutsku na Sibiři. Po známé anabázi československých jednotek spěchal domů, aby se co možná nejrychleji vrátil k vysokoškolskému studiu. Na zpáteční cestu se však mohl vydat teprve v dubnu 1920, kdy ve Vladivostoku nastoupil na loď Mont-Vernon. Přes Panamský průplav a Bahamské ostrovy se dostal (jen) do Norfolkku ve státě Virginie. Téměř dva měsíce musel na tomto místě čekat na další loď, která ho už dovezla do Terstu.¹⁴ Do vlasti dorazil až v srpnu 1920.¹⁵

Po návratu do Prahy pokračoval ve studiích. Nakonec úspěšně složil předepsané zkoušky a získal vysvědčení učitelské způsobilosti pro výuku dějepisu a zeměpisu na „*vyšších středních školách s československým jazykem vyučovacím*“ (18. května 1923).¹⁶ Následovalo více než dvouleté období, kdy zastával funkci asistenta východoevropského oddělení historického semináře. Ředitel tohoto oddělení Jaroslav Bidlo ohodnotil svého bývalého studenta, žáka a především asistenta slovy: „*Poněvadž pan Dr. Zdeněk Hájek má dnem 30. září 1925 dosavadní místo své opustiti, vydávám mu jakožto jeho představený vysvědčení, že své povinnosti konal vždycky*

⁵ Jistou výjimku v tomto ohledu představují pouze následující příspěvky: VACULÍK, J.: *Brněnský polonista Zdeněk Hájek*. In: Madeckí, R. – Štěpán, L. (edd.): Poláci v Brně a na jižní Moravě. Brno 2008, s. 197–202; VACULÍK, J.: *Historik česko-polských vztahů Zdeněk Hájek*. Muzeum Brněnska. Sborník, 2009, s. 158–163.

⁶ Již jeho dědeček byl řídícím učitelem v obci Křešín u Pacova, kde dlouhodobě pobýval. Srov. HÁJEK, Z.: *V historicko-archiválním oddělení štábu československých legií na Sibiři*. In: Kudela, J. (ed.): Brno v boji za svobodu. Sborník vzpomínek. Sv. II. Brno 1937, s. 165.

⁷ Tehdy to bylo c. k. vyšší státní gymnázium. Ředitelem byl M. Pokorný a Hájkovým třídním učitelem dr. F. Trnka. Archiv Masarykovy univerzity v Brně (AMU), f. A 1, RMU, os. sp., k. 49/1075, Osobní spisy FF 4/6, Zdeněk Hájek, vysvědčení dospělosti, č. 7.

⁸ AMU, Osobní spis Z. Hájka, seznam přednášek (Index lectionum).

⁹ Později byl povýšen do hodnosti nadporučíka v záloze pěšího pluku č. 24 Maršála Foche (od 1. 1. 1922). AMU, Osobní spis Z. Hájka, jmenování nadporučíkem v záloze ministrem národní obrany F. Udržalem, 28. 2. 1923.

¹⁰ Moravský zemský archiv v Brně (MZA), f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, rukopis Hájkova životopisu, s. 1.

¹¹ AMU, Osobní spis Z. Hájka, potvrzení vojenské služby, čj. 13729/1946; *Zdeněk Hájek* [online]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=6530 [cit. 18. 9. 2012].

¹² AMU, Osobní spis Z. Hájka, potvrzení legionářem od Ministerstva národní obrany, 9. 2. 1923.

¹³ HÁJEK, Z.: *S osmým plukem u Nižního Tagilu*. In: Kudela, J. (ed.): Brno v boji za svobodu. Sborník vzpomínek. Sv. I. Brno 1935, s. 94–96.

¹⁴ HÁJEK, Z.: *V historicko-archiválním oddělení štábu československých legií na Sibiři*. In: Kudela, J. (ed.): Brno v boji za svobodu. Sborník vzpomínek. Sv. II. Brno 1937, s. 164–168.

¹⁵ AMU, Osobní spis Z. Hájka, životopis (strojopis), s. 1.

¹⁶ AMU, Osobní spis Z. Hájka, vysvědčení učitelské způsobilosti č. 763. Zkušební komise zasedala ve složení: Josef Janko (předseda), Jaroslav Bidlo (dějepis), Václav Švampera (zeměpis).

*svědomitě a horlivě k úplné spokojenosti ředitelství historického semináře. Zejména prováděl katalogizaci knihovny a obstarával z veřejných knihoven knihy potřebné k seminárním cvičením i k vědecké práci profesorů a posluchačů a konal různé pomocné práce vědecké. Osvědčil se jako řádný a schopný úředník.*¹⁷ Hájek současně navázal na svou úspěšnou seminární práci a připravoval disertaci na téma *Styky rusko-byzantské do konce 10. století*, na jejímž základě se stal doktorem filozofie (20. prosince 1924). Do tohoto období spadá také jeho debut na stránkách Českého časopisu historického coby autora zpráv o nové literatuře věnované slovanským dějinám.¹⁸ Dodejme, že této záslužné činnosti zůstane věrný až do konce svého života (celkem úctyhodný počet několika set zpráv v ČČH a ČMM o literatuře polské, ruské, bulharské, jihoslovanské a francouzské). Na druhé straně Hájkovy články či studie budou postupně naplňovat jiné časopisy a sborníky. Svůj úplně první článek *Nový pramen k dějinám Ivana IV. Hrozného* otiskl v roce 1923 v revue *Nové Čechy*.¹⁹

Další osud zavál středočeského rodáka na jižní Moravu. Brno se stalo jeho domovem, který již nikdy natrvalo neopustil. Po dobu 16 let působil jako středoškolský profesor²⁰ na Českém státním gymnáziu v Brně-Černých Polích (v letech 1946 až 1952 přejmenováno na Dr. Jana Kudely, nyní třída Kapitána Jaroše 14). Bydlel postupně v ulici Lerchově, U Dětské nemocnice, v Sušilově, Siroťci a od roku 1930 v dnešní Mínské.²¹ Ve svém volném čase se hodlal věnovat vědecké práci. Nejprve doufal, že bude moci pokračovat ve studiu byzantologie, avšak pro nedostatek příslušné literatury v místě nového bydliště byl nucen tento záměr opustit. Mnohé nasvědčuje tomu, že o jeho novém badatelském poli rozhodla z velké části pouhá náhoda. Hájek vylíčil tuto skutečnost (ve svém životopise) následovně: „*Vzhledem k těmto potížím, které podepsaný jako středoškolský profesor nebyl s to překonat, obrátil se k studiu materiálu novějšího, který byl v Brně po ruce. Jednalo se tehdy totiž o to, aby byla uctěna památka Poláků uvězněných na Špilberku zasazením pamětní desky, a tehdy byl jmenovaný vyzván, aby příslušný materiál [...] zpracoval. Takto se jmenovaný dostal na jiné pracovní pole, které určilo na řadu let jeho vědecký směr.*“²²

Tímto způsobem získalo Brno ve Zdeňku Hájkovi nejen vysoce kvalifikovaného učitele, ale i schopného a pilného historika-polonistu, zabývajícího se především 19. stoletím. Dříve netušený rozvoj historických polonistických studií v Brně však započal až o deset let později, kdy byl jmenován profesorem slovanských dějin na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity Josef Macůrek (1901–1992), další Bidlův žák. Není bez zajímavosti, že se Macůrek stal Hájkovým bezprostředním nástupcem v roli asistenta historického semináře FF UK (1. října 1925). Ve svých pamětech k tomu poznamenal: „*Měl jsem nastoupit na místo, které se uprázdnilo odchodem dosavadního asistenta dr. Zdeňka Hájka na střední školu a měl jsem se stát spolupracovníkem o rok staršího druhého asistenta dr. Zdeňka Kalisty (nar. 1900), který byl zaměstnán v His-*

¹⁷ AMU, Osobní spis Z. Hájka, Vysvědčení, Praha, 6. 4. 1925.

¹⁸ Srov. HÁJEK, Z.: *Kwartalnik Historyczny XXXVIII, 1924*. Český časopis historický 31, 1925, s. 438–439; HÁJEK, Z.: *Slavia I., 1922–1923; Slavia II., 1923–1924*. Český časopis historický 31, 1925, s. 433–435; 645–646; HÁJEK, Z.: *Kutrzeba, St., Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*. Český časopis historický 31, 1925, s. 456; HÁJEK, Z.: *Więckowska H., Opozycja liberalna w królestwie Kongresowem 1815–1830* Český časopis historický 31, 1925, s. 659. Viz také KLIK, J.: *Bibliografie vědecké práce o české minulosti za posledních čtyřicet let. Rejstřík Českého časopisu historického 1895–1934, s předmlouvou Josefa Pekaře*. Praha 1935, s. 6, 27, 64, 279, 295, 313.

¹⁹ AMU, Osobní spis Z. Hájka, životopis, s. 1.

²⁰ Od 1. 9. 1928 jako definitivní profesor. Srov. AMU, Osobní spis Z. Hájka, ustanovení definitivním profesorem Zemskou školní radou v Brně.

²¹ MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, životopis (rukopis), Brno, 8. 7. 1950, s. 1. Během pobytu v Praze bydlel v Bartolomějské, Řetězové, Spálené a Plaské. Srov. tamtéž.

²² AMU, Osobní spis Z. Hájka, životopis, s. 2.

*torickém semináři o rok dříve než já.*²³ Hájkův příklad působil na Macůrka mobilizačně a v jistém ohledu také jako výstraha: „*Počítaje s tím, že jako předchozí asistent (dr. Hájek) odešel na střední školu a že by mne mohl postihnout podobný osud, pokládal jsem za nutné podrobit se co nejdříve tzv. státním zkouškám.*“²⁴

Půl roku před Hájkovým příchodem do moravské metropole zdejší slovanofilské a polonofilské prostředí zahájilo formální činnost v rámci nově vzniklého spolku s názvem Česko-polský klub v Brně (později Československo-polský klub v Brně). Není přesně známo, kdy Hájek vstoupil do jeho řad. Jisté však je, že v roce 1929 zastával již funkci místopředsedy.²⁵ V Klubu byl považován za hlavního znalce polských dějin. Projevovalo se to mj. tím, že u příležitosti oslav polských státních svátků (zejména 3. května a 11. listopadu) přítomní mohli nejednou vyslechnout jeho zasvěcenou přednášku. Týkalo se to také připomenutí hrdinů neúspěšných polských povstání 19. století.

Nic se však nemohlo vyrovnat Hájkově osobnímu přístupu k prezentovanému tématu, jak tomu bylo v případě jeho přednášek o polských politických vězňích na Špilberku. Patřil rovněž k těm, kteří v rámci Klubu nejhroliivěji prosazovali myšlenku jejich uctění formou pamětní desky.²⁶ To se sice podařilo, ale až dlouho po II. světové válce – v době, kdy Hájek byl už dva roky na pravdě boží a Česko-polský klub v Brně už existoval pouze ve vzpomínkách svých bývalých členů. Zásahu na vzniku pamětní desky (a zároveň také Muzea polských vězňů na Špilberku) měl zejména Hájkův polský kolega, Lvovsko-krakovský historik Marian Tyrowicz (1902–1989). Na české straně se pak o to významným způsobem zasadili Josef Macůrek a Václav Žáček.²⁷

Pro uchování polských vlastenců z Haliče vězněných na Špilberku v době předbřeznové v kolektivní paměti brněnských polonofilů vykonal Hájek nepochybně mnoho. Kromě zmíněných přednášek to byly především jeho studie, které umožňovaly čtenářům seznámit se jak s dobovým kontextem dějin polského národa, tak i se zcela konkrétními osudy jednotlivců, kteří nezřídka po mnoho let hleděli na Brno skrze vězeňské mříže.²⁸ Svůj první článek věnovaný této problematice publikoval Hájek v Pekařově sborníku; potom následovaly studie v Časopise Matice moravské a Vlastivědném věstníku moravském.²⁹ Přímou na členy a příznivce Československo-polského klubu v Brně se obrátil v jubilejní publikaci s názvem *Jdeme dál!*, v níž pojednal o tématu z hlediska významu minulých událostí pro (tehdy) současné pěstování česko-polské vzájemnosti v moravské metropoli.³⁰ Obdobný cíl patrně sledoval, když přeložil a připravil do tisku paměti jednoho z pol-

²³ MACŮREK, J.: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno 1998, s. 26.

²⁴ Tamtéž, s. 27.

²⁵ BARON, R.: *The Czechoslovak-Polish Club in Brno (1925–1939)*. Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal 3, 2011, s. 49; BARON, R.: *K otázce českého polonofilství na Moravě. Československo-Polský klub v Brně (1925–1939)*. In: Pospíšil, I. – Madeckí, R. a kol.: *Česká polonistika: nové výzvy, nová témata*. Brno 2012, s. 76–77. Srov. Archiv města Brna (AMB), f. R 47, Československo-polský klub v Brně, č. 5, Jednatelská zpráva Česko-polského klubu v Brně za rok 1929, s. 9.

²⁶ BARON, R.: *The Czechoslovak-Polish Club in Brno (1925–1939)*. Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal 3, 2011, s. 53; BARON, R.: *K otázce českého polonofilství na Moravě. Československo-Polský klub v Brně (1925–1939)*. In: Pospíšil, I. – Madeckí, R. a kol.: *Česká polonistika: nové výzvy, nová témata*. Brno 2012, s. 80.

²⁷ TYROWICZ, M.: *W poszukiwaniu siebie... Wspomnienia i refleksje*. Sv. II. *Krakowskie lata*. Lublin 1988, s. 133–143.

²⁸ Podrobněji viz BARON, R.: *Polscy więźniowie w Szpilbergu jako temat badań historycznych*. In: Madeckí, R. – Štěpán, L. (edd.): *Poláci v Brně a na jižní Moravě*. Brno 2008, s. 133–147.

²⁹ HÁJEK, Z.: *Špilberk v memoárech polských vězňů*. In: *Od pravěku k dnešku*. Sborník J. Pekařovi. Sv. II. Praha 1930, s. 332–374; HÁJEK, Z.: *Moravané a polští vězni na Špilberku*. Časopis Matice moravské, 1930, s. 337–376; HÁJEK, Z.: *Špilberský vězeň Jindřich Hubickí*. Časopis Matice moravské, 1935, s. 142–176; HÁJEK, Z.: *Proč byli uvězněni polští vězni na Špilberku*. Vlastivědný věstník moravský, 1954, s. 63–68; 1955, s. 4–15.

³⁰ HÁJEK, Z.: *Jeden z našich úkolů*. In: *Jdeme dál! K desátému výročí Československo-polského klubu v Brně (1925–1935)*. Brno 1935, s. 31–35.

ských „Špilberčáků“, resp. jejich část týkající se brněnského a moravského prostředí. Svědčí o tom vlastní Hájkova slova obsažená v předmluvě.³¹ Polské čtenáře neznalé češtiny oslovil tehdy pouze jednou.³² I z toho lze usuzovat, že při zveřejňování výsledků své badatelské práce se v zásadě omezoval na českou (moravskou) historickou obec, případně také na české (moravské) slavisty.

Nepočítáme-li zkušenost z období počáteční fáze první světové války, byla to právě otázka „brněnských“ Poláků, jež přirozeným způsobem zavedla Hájka do (tehdejšího) Polska. V letech 1928 až 1931 se každoročně o prázdninách vypravoval do Lvova, aby tam mohl bádát ve státním archivu. Ve sbírkách Ossolinea (Národní ústav Ossolińských, od konce druhé světové války sídlí ve Vratislavi) navíc pro sebe objevil rukopis paměti Henryka Bogdańského, které částečně zpřístupnil české čtenářské veřejnosti, jak již bylo zmíněno. V plném znění tyto paměti spatřily světlo světa v Polsku až o téměř čtyřicet let později.³³ Vzhledem k tomu, že již první badatelský pobyt ve Lvově (v délce sedmi týdnů) byl pro Hájka finančně velmi náročný, rozhodl se požádat o studijní podporu na Ministerstvu školství a národní osvěty. Ministerstvo si v této záležitosti vyžádalo posudek Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (31. října 1928). S přihlédnutím k dobrozdání historika a bývalého děkana Julia Glücklicha se profesorský sbor jednohlasně vyslovil pro udělení podpory tomuto Hájkovu vědeckému úsilí (3. prosince 1928).³⁴ Asi polovina celkových nákladů studijního pobytu ve Lvově (2 500 korun) byla tímto pracovitému a ambicióznímu středoškolskému učiteli vrácena.³⁵ Ostatní zahraniční badatelské cesty si už musel hradit zcela sám.

Tvůrčí elán a mimořádnou soustředěnost na různorodé pracovní aktivity (gymnázium, Česko-polský klub, zprávy pro ČCH, psaní do novin³⁶) zřejmě poněkud ovlivnil Hájkův vstup do svazku manželského (17. října 1930).³⁷ Oženil se s Marií Hlavicovou, učitelkou na dívčí odborné škole Vesna. Měli spolu dvě děti: dceru Milenu (* 5. září 1931) – budoucí lékařku, a syna Zdeňka (1935–2003), jenž byl v dospělosti inženýrem. Rodina bydlela nejprve na Veveří 128/I,³⁸ potom na Rumunské 6, a nakonec na Minské 6. To znamená celou dobu na stejné adrese (dnes je to městská část Brno-Žabovřesky). Než aby podnikal o letní dovolené další studijní cesty do Lvova či jinam do zahraničí, soustředil se nyní na průběžný archivní výzkum v místě bydliště a také na překladatelskou činnost. Právě tehdy totiž přeložil do češtiny nejen část paměti Bogdańského, ale rovněž knihu Tadeusze Błeszczyńského, jež vyšla pod názvem *Více pravdy o sovětech*. Podle Hájkových slov tento překladatelský počín byl později v době protektorátu jedním z důvodů jeho předčasného penzionování.³⁹

³¹ *Polský revolucionář na Špilberku. Zápisky Henryka Bogdańského*. Z rukopisu přeložil Zdeněk Hájek. Brno 1932.

³² Jednalo se o zkrácenou verzi článku *Polští vězni na Špilberku*, Moravské noviny, 1929. HÁJEK, Z.: *Polscy więźniowie w twierdzy Szpilberg*. Wiedza i życie, 1931. Po válce oslovil polskou čtenářskou veřejnost s touto tematikou ještě jednou: *Trybuna Dolnośląska*, 23. 5. 1948; českou dvakrát: *Lidové noviny*, 1948, *Lidová obroda*, 1948. Srov. AMU, Osobní spis Z. Hájka, životopis, s. 4; VACULÍK, J.: *Brněnský polonista Zdeněk Hájek*. In: Madecki, R. – Štěpán, L. (edd.): *Poláci v Brně a na jižní Moravě*. Brno 2008, s. 198–199; TYROWICZ, M.: *Zdeněk Hájek (1894–1958)*. *Kwartalnik Historyczny*, 1959, s. 332.

³³ AMU, Osobní spis Z. Hájka, životopis, s. 2–3. Viz také BOGDAŃSKI, H.: *Pamiętnik 1832–1848*. Z rukopisu vydal, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot. Kraków 1971.

³⁴ AMU, Osobní spis Z. Hájka, posudek J. Glücklicha, 22. 11. 1928; dopis děkana FF MU Františka Novotného Ministerstvu školství a národní osvěty, 13. 12. 1928.

³⁵ AMU, Osobní spis Z. Hájka, dopis Ministerstva školství a národní osvěty Děkanství FF MU, 5. 2. 1929.

³⁶ Hájkovy články vycházely zejména v *Lidových novinách*, *Moravských novinách*, *Národním osvobození a Rovnosti*.

³⁷ V některých pramenech je uvedeno jiné datum sňatku, a to 11. 10. 1930.

³⁸ AMU, Osobní spis Z. Hájka, osobní výkaz; *Zemská školní rada v Brně*, ohlášení A; dopis Z. Hájka *Zemské školní radě v Brně*, 7. 2. 1939.

³⁹ BŁESZCZYŃSKI, T.: *Více pravdy o sovětech*. Z polštiny přeložil Dr. Z. Hájek. Brno 1933; AMU, Osobní spis Z. Hájka, životopis, s. 5.

Jistě nebylo jednoduchou záležitostí skloubit každodenní výuku na gymnáziu se zájmem o vlastní vědeckou práci. Lze se domnívat, že Zdeněk Hájek učinil v tomto ohledu velmi mnoho, pravděpodobně vše, nač mu síly stačily. Přirozeným východiskem z této situace byla také zjevná orientace na popularizaci dosažených badatelských výsledků. Znamenalo to především spolupráci s tiskem, rozhlasem a časopisy, které takovou možnost nabízely. Zájem o problematiku polských vězňů na Špilberku přivedl Hájka k úvahám o Silviu Pellicovi a Ladislavu Lovásym. Odtud neměl daleko ani k osobnosti Františka Cyrila Kampelíka. Z této celkem logické linie značně vybočoval pouze jeho příspěvek o Františku Palackém.⁴⁰ Neměli bychom opomenout ani podíl na tvorbě encyklopedických hesel (např. z dějin Moravy po roce 1900) pro *Ottův slovník naučný nové doby* či *Masarykův slovník naučný*. Hájkovo rozhodnutí zúčastnit se I. sjezdu československých historiků v Praze se jeví jako kontinuální součást jeho životní dráhy a životního poslání. Obrátil se v této věci na svého staršího kolegu a zároveň nového ředitele gymnázia Josefa Kudelu (1886–1942), jenž mu vyšel vstříc stejně jako dvěma dalším učitelům – Václavu Mattauchovi a Antonímu Okáčovi. Ředitel Kudela zajistil také suplování za všechny tři kantory po dobu jejich účasti na sjezdu historiků (3.–8. května 1937). Zemská školní rada odpověděla kladně na tuto žádost ředitelství školy.⁴¹

Hájka pojila s Kudelou především legionářská minulost. Právě v polovině 30. let přispěl dvěma texty do dvoudílného sborníku legionářských vzpomínek, jež vyšly pod Kudelovou redakcí. Ve stejný den (31. března 1941) byli oba posláni do výslužby. Kudela jako účastník domácího odboje (Obrana národa) byl brzy nato zatčen. V březnu 1942 ho odvezli do Osvětimi, kde zahynul v plynové komoře. Hájek redakčně připravil sborník věnovaný jeho vzpomínce, jež vyšel záhy po osvobození od nacistické okupace.⁴² Hájkovi zůstali po celou dobu válečného běsnění v Brně. Jelikož od 31. ledna 1939 byla bez zaměstnání i Marie Hájková, její manžel se intenzivně rozhlížel po možnostech přivýdělků. Navíc zde existovaly obavy, že jako předčasně pensionovaný český profesor a bývalý legionář v Rusku bude totálně nasazen (připomeňme jen, že Hájkův tchán Karel Hlavica byl vězněn v Kounicových kolejích). Od začátku roku 1943 se mu podařilo získat místo archiváře a knihovníka v redakci *Lidových novin*, kde působil až do 30. dubna 1945, tedy do osvobození Brna.⁴³

Této možnosti využil také k vlastní vědecké a popularizační činnosti. Jen v roce 1943 publikoval na stránkách *Lidových novin* několik desítek stručných článků připomínajících především osobnosti české historiografie (mj. Konstantin Jireček, Antonín Rezek, František Hrubý, Václav Vladivoj Tomek) či upozorňujících na nové knižní a časopisecké publikace (např. *Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens*, *Časopis Matice moravské*, *Časopis rodopisné společnosti v Praze*). Hájkovy zevrubné, věcné a čtivé zprávy vycházely téměř výlučně v rubrice „Kulturní kronika“; podepisoval je většinou zkratkou (Hjk), zřídkakdy nebylo autorství uvedeno vůbec. Na rozdíl od mnoha propagandistických textů tehdejších *Lidových novin* si v nich

⁴⁰ Lidové noviny, 1930, 1936; HÁJEK, Z.: *Nové pohledy do života Františka Cyrila Kampelíka*, Zemědělské a družstevní listy, 1936; HÁJEK, Z.: *Česká a slovenská idea v politickém programu Františka Palackého*. Kravařsko 5, 1936, č. 10, s. 178–181.

⁴¹ AMU, Osobní spis Z. Hájka, dopis ředitele státního československého gymnázia v Brně J. Kudely Zemské školní radě v Brně, 24. 4. 1937; dopis Z. Hájka Zemské školní radě v Brně, 23. 4. 1937; dopis Zemské školní rady v Brně ředitelství státního československého gymnázia v Brně, tř. Legionářů, 29. 4. 1937.

⁴² HÁJEK, Z. (ed.): *Památce Josefa Kudely*. Brno 1946 (zde Hájkův text *Život a dílo dr. Josefa Kudely*); HÁJEK, Z.: *Dr. Josef Kudela*. Slezský sborník, 1945.

⁴³ AMU, Osobní spis Z. Hájka, dopis Z. Hájka Zemské školní radě v Brně, 7. 2. 1939; potvrzení redakce Svobodných novin, 26. 3. 1946. Viz také DEJMEK, J. – KUKLÍK, J. – NĚMEČEK, J.: *Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti. (Tři české hlasy v diskuzi)*. Praha 1999, s. 49, 76–83; PERNES, J.: *Svět Lidových novin 1893–1993. Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha 1993 (kapitola „V těžkých časech“, s. 97–108).

Hájek zachoval kritický odstup a vědecký, nikoliv žurnalistický přístup. Není ovšem dílem náhody, že z historiků jiné národnosti nežli české nezvolil až na jednoho Chorvata nikoho jiného než Němce.⁴⁴ Pokud odhlédneme od zmíněných novinových článků, zveřejnil v období proktorátu pouze jedinou studii (věnovanou Františku Dieblovi).⁴⁵

Po válce byl Hájek uznán národnostně a politicky spolehlivým ve smyslu dekretu prezidenta republiky ze dne 19. května 1945, č. 5 Sb.; později také odškodněn podle dekretu prezidenta republiky ze dne 17. srpna 1945, č. 55 Sb.⁴⁶ Neprodleně se vrátil ke svému předchozímu povolání, na totožné místo a stejnou střední školu. Rychle se však blížila doba, kdy tuto životní etapu postupně uzavíral. Již v zimním semestru akademického roku 1946/1947 byl povolán na nově vzniklou Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity, aby zde přednášel československé a slovanské dějiny (1. listopadu 1946).⁴⁷ Stal se rovněž ředitelem historického semináře této fakulty. Současně se ujal přednášek na Vysoké škole sociální v Brně (přehled dějin 20. století, přehled dějin ČSR). O rok později byl na základě dosavadního vědeckého díla a rukopisu práce o tajných polských spolcích v Haliči v letech 1831–1842 habilitován pro obor polské dějiny na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (24. října 1947). Ve svých přednáškách na této fakultě se věnoval především dějinám Polska v 18. století.⁴⁸ O Hájkově pečlivě připravené mnohé vypovídají rukopisy přednášek v jeho osobní pozůstalosti.⁴⁹ Odborné znalosti předával nejen svým studentům, ale také učitelům v Brně, Jihlavě, Ostravě a Znojmě. Širší veřejnosti byly určeny přednášky pořádané Společností pro šíření politických a kulturních znalostí, v níž byl Hájek předsedou historické sekce Brněnského kraje.⁵⁰

Po jmenování mimořádným profesorem pro obor slovanských dějin na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity (20. července 1948) byl zproštěn dosavadní služby státního profesora gymnázia dr. J. Kudely (od 31. července 1948).⁵¹ Od té doby již nemusel každoročně žádat o zkrácení úvazku nebo přímo o plnou dovolenou.⁵² V roce 1951 se stal po Karlu Gallovi odpovědným vedoucím Ústřední knihovny Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity.⁵³ V letech 1952–1955 zastával funkci proděkana pro vědecký výzkum na Vyšší pedagogické škole, která vznikla na bázi Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Od roku 1954 řídil zdejší katedru dějepisu a ústavy. V roce 1955 podal děkanát návrh na jmenování Hájka doktorem historických věd. Pro zamítavé stanovisko Josefa Macúrka k tomu však nedošlo (svůj souhlas

⁴⁴ Srov. příloha č. 1.

⁴⁵ HÁJEK, Z.: *Moravský geometr František Diebl*. Praha 1944.

⁴⁶ AMU, Osobní spis Z. Hájka, potvrzení Místního Národního výboru v Brně-Žabovřeskách, čj. 814; dopis Ministerstva školství a osvěty Zemské školní radě v Brně, 29. 10. 1945.

⁴⁷ VACULÍK, J.: *105 let od narození Zdeňka Hájka*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 18, 2001, s. 121–122.

⁴⁸ AMU, Osobní spis Z. Hájka, potvrzení Děkanství Filozofické fakulty MU, 12. 3. 1948.

⁴⁹ MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957.

⁵⁰ VACULÍK, J.: *Historik česko-polských vztahů Zdeněk Hájek*. Muzeum Brněnska. Sborník, 2009, s. 161–162. Viz také RANDÁK, J.: *Za světlem pokroku a vědecké pravdy! Založení Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí*. In: Čechurová, J. – Andrš, P. – Velek, L. a kol.: *Posláním historik. Pocta prof. Robertu Kvačkoví k 80. narozeninám*. Praha 2012, s. 513–523.

⁵¹ AMU, Osobní spis Z. Hájka, dopis Zemské školní rady v Brně ředitelství Gymnázia J. Kudely, 27. 9. 1948.

⁵² Viz např. AMU, Osobní spis Z. Hájka, dopis Z. Hájka Ministerstvu školství a osvěty, žádost o snížení úvazku, 6. 6. 1946; dopis děkana Pedagogické fakulty MU Františka Trávníčka Ministerstvu školství a osvěty, potvrzení k žádosti o dovolenou na studijní rok 1948/1949, 13. 3. 1948; dopis Z. Hájka Ministerstvu školství a osvěty, žádost o udělení plné dovolené, 16. 3. 1948.

⁵³ MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, dopis děkana Pedagogické fakulty MU F. Kalouska Z. Hájkovi, čj. 121/51, 16. 1. 1951.

naopak vyjádřili Václav Žáček a Dimitr Krandžalov).⁵⁴ Obdobně jako před válkou nevyhýbal se ani spolkové činnosti. Když se bývalý Československo-polský klub v Brně transformoval do nově vzniklé Společnosti pro kulturní styky s Polskem, Hájek se stal nejen aktivním členem, ale rovnou druhým místopředsedou brněnské odbočky (16. ledna 1947). Z historiků zde najdeme ještě jména Josefa Macůrka a Milana Kudělky.⁵⁵

Po únorovém převratu se také angažoval ve Svazu Československo-sovětského přátelství, čímž vlastně navázal na své předválečné členství ve Spolku pro hospodářské a kulturní styky s Novým Ruskem (od roku 1935). Jako předseda brněnské odbočky SČSP obdržel v roce 1955 čestný odznak této organizace. Jako řadový člen působil v Matici moravské, Historickém klubu či Historické společnosti ČSAV (pobočka Brno).⁵⁶ Stranická politika ho evidentně nepřitahovala, jak dokládají i jeho vlastní slova (z roku 1955): „*Před okupací nebyl jsem členem žádné politické strany a politického života jsem se nezúčastnil. Věnoval jsem se výhradně vědecké práci. [...] Na ustavičné výzvy v novinách ke vstupu do politických stran vstoupil jsem v r. 1946 do strany národních socialistů. Zúčastnil jsem se jediné schůze v místní odbočce. To byla moje politická činnost před Únorem. Ihned po Únoru jsem se přihlásil do KSČ.*“⁵⁷

Značné administrativní a didaktické vytížení – navíc nesoustředěné pouze do jednoho místa či instituce – se odrazilo (zvláště v prvních poválečných letech) na Hájkově publikační činnosti. Habilitační spis nebyl publikován. Historická látka v něm zkoumaná a prezentovaná znamenala daleko víc uzavření dřívějšího badatelského zájmu než otevírání nových témat či metodologických přístupů. Zveřejňované práce měly spíše příležitostný ráz, ačkoliv ani zde nechyběla snaha opřít je o rozsáhlou pramennou základnu.⁵⁸ K tomu se přidružily také zdravotní neduhy. V červenci 1950 prodělal těžkou operaci, a v prosinci onemocněl infekční žloutenkou. V dopise J. Macůrkovi do Budapešti vysvětloval touto skutečností také zpoždění přípravy rukopisu (patrně se jednalo o zpracování dějin Polska od roku 1795 do současnosti pro Polskou encyklopedii připravovanou Slovanským ústavem): „*Byl jsem mírně žlutý jako Korejec, ale už se z toho vyhrabávám, takže v lednu budu zase přednášet. Rekonvalescence je ovšem delší. Tím se stalo, že jsem se s látkou trochu opozdil, ale má vina to není, to musí každý uznat. Budu hledět to dohonit tím, že některé partie, pokud to půjde, trochu zkrátím.*“⁵⁹

Začátkem padesátých let jako by se karta začala obracet k lepšímu. Na rozdíl od okupačního období se nyní mohl vrátit ke studování polských dějin. Zaujaly ho především moravské a slez-

⁵⁴ VACULÍK, J.: *K 50. výročí úmrtí Zdeňka Hájka*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 22, 2007, s. 185–186; VACULÍK, J.: *Katedra historie*. In: Čapka, F. – Němec, I. (edd.): *Půlstoletí Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 1946–1996*. Brno 1996, s. 49; VACULÍK, J.: *Vývoj nynější katedry historie a jejího personálního obsazení v letech 1946–2004*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 20, 2004, s. 156–157.

⁵⁵ AMB, f. R 47, Československo-polský klub v Brně, č. 8, seznamy, Společnost pro kulturní styky s Polskem – odbočka v Brně. Viz také MADECKI, R.: *Poláci v Brně a na jižní Moravě*. In: *Poláci v Brně a na jižní Moravě*, s. 20–21; BARON, R.: *Z dziejów polonofilstwa czeskiego. Czechosłowacko-Polski Klub w Brnie (1925–1939)*. In: Kosman, M. (ed.): *Na obrzežach polityki*. Cz. VIII. Poznań 2010, s. 115.

⁵⁶ AMU, Osobní spis Z. Hájka, Čestný odznak Svazu Československo-sovětského přátelství podepsaný předsedou Zdeňkem Nejedlým, 10. 12. 1955; MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, rukopis Hájkova životopisu, s. 2; CHALOUPKA, G.: *Za prof. Dr. Zdeňkem Hájkem*. Vlastivědný věstník moravský, 1958, č. 2, s. 135; *Zdeněk Hájek* [online]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=6530 [cit. 18. 9. 2012].

⁵⁷ MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, rukopis Hájkova životopisu, s. 2. Srov. SYKORA, J.: *Nedožitě osmdesátiny Zdeňka Hájka*. Universitas, 1974, č. 2, s. 96.

⁵⁸ HÁJEK, Z.: *800. výročí založení Moskvy*. Ročenka Pedagogické fakulty v Brně, 1947; HÁJEK, Z.: *Zapomenutý rusofil dr. František Ott*. In: Sborník na počest Františka Trávníčka a Františka Wolmana. Brno 1948. Viz také pozn. č. 42.

⁵⁹ AMU, f. B 88, Josef Macůrek 1948–1952, inv. č. 128, dopis Z. Hájka J. Macůrkovi, 6. 1. 1951. Srov. MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, výkaz vědecké činnosti.

ské souvislosti lednového povstání. Na toto téma publikoval řadu studií, které systematicky směřovaly k monografickému zpracování. Samozřejmě, že pokud chtěl i nadále zastávat svou funkci na univerzitní půdě, přednášet a publikovat, tak se v tehdejší době musel – stejně jako kdokoli jiný z jeho kolegů – vyrovnat s novými politickými poměry a přizpůsobit se novým požadavkům, jež byly kladeny na československou historickou obec.⁶⁰ Svou vědeckou činnost popisoval tehdy mj. následovně: „*Sebekriticky přiznávám, že neovládám dosud všech problémů marxismu-leninismu tak, jak by bylo žádoucí pro mou vědeckou práci. Je to také důsledkem přetížení, neboť na fakultě přednáším nejen dějiny slovanské, pro něž mám ustanovovací dekret, nýbrž i dějiny československé. Za dobu 4 let působení na fakultě se mi sice podařilo, že jsem z obou těchto oborů sestavil přednášky, nepodařilo se mi však, abych všechno zvládl marxisticky.*“⁶¹

O Hájkovy poválečné práce z polských dějin, resp. z dějin polsko-českých styků druhé poloviny 19. století, projevíli zájem nejprve v samotném Polsku. V polském překladu tak mohl vyjít článek detailně mapující okolnosti a průběh dvou pražských pobytů Anny Henryky Pustowojtové, jež byla pobočnicí vůdce (diktátora) polského lednového povstání Mariana Langiewicze.⁶² Také český čtenář měl možnost seznámit se jak s vědeckým, tak i populárním zpracováním tohoto neobvyklého příběhu dcery ruského generála (uherského původu) a polské hraběnky, která se jako mladá slečna přidala k polskému (mužskému) „ilegálnímu“ vojsku.⁶³ V následujících příspěvcích Hájek sledoval Langiewiczovy osudy na našem území, tzn. zabýval se především jeho internacemi v Tišnově a Josefově.⁶⁴ Ve dvou samostatných studiích pak pojednal o Josefu Menšíkovi a Janu Gerinkovi, tedy o problematice českého polonofilství, čímž opět vhodně doplnil dřívější Žáčkovy práce.⁶⁵

Tento Šustův žák, jehož práce si Hájek velice vážil,⁶⁶ se později stal spolu s ním autorem knihy, jež vyšla péčí Mariana Orzechowského v Polsku.⁶⁷ Zdeněk Hájek již však tehdy nežil. Odešel uprostřed nedokončené práce. Na Vyšší pedagogické škole byl vedoucím katedry, připravoval další čtyři studie, v nichž hodlal přiblížit internaci účastníků lednového povstání v Olomouci, Jihlavě a Telči, ukázat proces s Janem Piszczakem, Stanisławem Młockým a Stanisławem Matuszewiczem či Matuszewiczovy styky ve švýcarském exilu s Josefem Václavem Fričem.⁶⁸ Ve snaze doplnit shromážděný archivní materiál také z polské strany podnikl (pro-

⁶⁰ K tomu viz např. JIROUŠEK, B. a kol.: *Proměny diskursu české marxistické historiografie (kapitoly z historiografie 20. století)*. České Budějovice 2008.

⁶¹ MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, výkaz vědecké činnosti.

⁶² HÁJEK, Z.: *Dwukrotny pobyt Henryki Pustowójtówny w Pradze*. Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka“ 6, 1951, s. 50–91. Srov. Češi a Poláci v minulosti. Sv. II. Praha 1967, s. 259.

⁶³ HÁJEK, Z.: *Výlet pražského „Sokola“ na Karlštejn v r. 1863 a Henryka Pustowójtowová*. Časopis Společnosti přátel starožitností českých 59, 1951, s. 239–247; HÁJEK, Z.: *K útěku H. Pustowójtové z Prahy r. 1863*. Slezský sborník 51, 1953, s. 525–537; HÁJEK, Z.: *Henryka Pustowójtówna. K 70. výročí její smrti*. Nové Polsko, 1953. Viz také ROMANOWSKI, A.: *Jak oszukać Rosję?* Kraków 2002 (kapitola „Pustowójtówna albo o wierności“, s. 102–120).

⁶⁴ HÁJEK, Z.: *Internace Mariana Langiewicze v Tišnově*. Časopis Matice moravské 71, 1952, s. 41–113; HÁJEK, Z.: *Internace Mariana Langiewicze v Josefově*. In: Kudělka, M. (ed.): *Česko-polský sborník vědeckých prací*. Sv. I. Praha 1955, s. 508–549.

⁶⁵ HÁJEK, Z.: *Josef Menšík – spolupracovník polské revoluční strany. Z dějin česko-polských revolučních styků za lednového povstání*. Slovanské historické studie 1, 1955, s. 143–180; HÁJEK, Z.: *Proces ing. Jana Gerinka a společníků. Materiálový příspěvek o pomoci Slezska polskému povstání*. Slezský sborník 54, 1956, s. 29–55, 154–182. Srov. ŽÁČEK, V.: *Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách*. Praha 1935, s. 189; HÁJEK, Z.: *Česko-polská revoluční spolupráce v šedesátých letech XIX. století*. In: Kudělka, M. (ed.): *Česko-polský sborník vědeckých prací*. Sv. I. Praha 1955, s. 430–507.

⁶⁶ Srov. MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, posudek na s. dr. Václava Žáčka, 11. 7. 1955.

⁶⁷ ŽÁČEK, V. – HÁJEK, Z.: *Echa powstania styczniowego w Czechach*. Wrocław 1965 (Hájkova část knihy nese název „Echa powstania 1863–1864 na Morawach i Śląsku“, s. 15–79).

⁶⁸ MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, návrhový list vědeckého výzkumu na rok 1957; životopis [1955], s. 9.

střednictvím Slovanského ústavu ČSAV) kroky k navázání osobních kontaktů s polskými historiky Stefanem Kieniewiczem a Adamem Lewakem.⁶⁹ V rukopise zůstaly nejen jeho přednášky, ale např. i obsáhlý přehled polských dějin po roce 1795, napsaný pro již nerealizovanou Polskou encyklopedii. Nebyl vyslyšen ani podnět Mariana Tyrowicze, aby v polském překladu vyšel soubor studií a článků tohoto neopomenutelného českého (moravského) historika polských dějin.⁷⁰

Není pochyb o tom, že si to svou neúnavnou a nezištnou prací zasloužil. Hájkovo místo v dějepisectví česko-polských styků 19. století, se zvláštním zřetelem k otázce Poláků v českých zemích, je i po více než půl století od jeho úmrtí nepřehlédnutelné.

Příloha

Články Zdeňka Hájka v *Lidových novinách* 51, 1943

- Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens*, č. 4, 6. 1. 1943, s. 4.
List Brněnských z roku 1671, č. 7, 9. 1. 1943, s. 4.
Konstantin Jireček. K 25. výročí úmrtí dějepisce balkánských dějin, č. 8, 10. 1. 1943, s. 4.
Vzpomínka na Karla Adámka, č. 10, 12. 1. 1943, s. 4.
Antonín Rezek. K 90. výročí narození, č. 11, 13. 1. 1943, s. 4.
Dr Bedřich Drož zemřel, č. 22, 24. 1. 1943, s. 4.
Pekařův večer v Praze, č. 27., 29. 1. 1943, s. 4.
Josef Vratislav šl. Monse, č. 34, 5. 2. 1943, s. 4.
Prof. dr. František Hrubý mrtev, č. 40, 11. 2. 1943, s. 3.
Šedesát pět let F. V. Peřinky, č. 55, 26. 2. 1943, s. 4.
Český spis o benátské politice, č. 63, 6. 3. 1943, s. 4.
Vzpomínka na Jana Matouše Černého, č. 66, 9. 3. 1943, s. 4.
Benedikt z Nursie. 1400 let od jeho smrti, č. 78, 21. 3. 1943, s. 4.
Karel Drahotín sv. pán Villani. K 60. výročí jeho smrti, č. 81, 24. 3. 1943, s. 4.
Vzpomínka na Jana Kypu, č. 92, 4. 4. 1943, s. 4.
Christian rytíř d'Elvert. K 140. výročí narozenin, č. 99, 11. 4. 1943, s. 4.
Památce J. P. Cerroniho, č. 131, 15. 5. 1943, s. 4.
Vzpomínka na Ferdinanda Menčíka, č. 145, 29. 5. 1943, s. 4.
Václav Vladivoj Tomek. K 125. výročí narozenin, č. 146, 30. 5. 1943, s. 4.
Po stopách Sušilovy knihovny, č. 147, 31. 5. 1943, s. 4.
Časopis rodopisné společnosti v Praze, č. 151, 4. 6. 1943, s. 4.
Tři sta let „Acta Sanctorum“, č. 153, 6. 6. 1943, s. 4.
Vzpomínka na Jana Ohérala, č. 169, 23. 6. 1943, s. 4.
Gernard von Scharnhorst. K 130. výročí jeho smrti, č. 173, 27. 6. 1943, s. 2.
Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens, č. 178, 2. 7. 1943, s. 4.
Vzpomínka na Štěpána Bačkoru, č. 189, 13. 7. 1943, s. 4.
Časopis Matice moravské, č. 193, 17. 7. 1943, s. 4.
P. Viktor Pinkava pětasedmdesátníkem, č. 196, 20. 7. 1943, s. 4.
Dačický listinář, č. 208, 1. 8. 1943, s. 4.

⁶⁹ MZA, f. G 172, Zdeněk Hájek 1913–1957, dopis Z. Hájka Slovanskému ústavu ČSAV, 11. 4. 1956.

⁷⁰ TYROWICZ, M.: *Zdeněk Hájek (1894–1958)*. *Kwartalnik Historyczny*, 1959, s. 333; BARON, R.: *Dorobek czeskiej historiografii na polu badań nad dziejami Polski okresu zaborów*. In: Baczkowski, M. – Gąsowski, T. – Nowak, A. – Piech, Z. – Szlachta, B. (edd.): *Widziane z zewnątrz. I Kongres Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski*, Kraków, 28–30 czerwca 2007 roku. Sv. II. Warszawa 2011, s. 22.

- Časopis rodopisné společnosti v Praze, č. 215, 8. 8. 1943, s. 4.
 Památce Františka Diebla, č. 224, 17. 8. 1943, s. 4.
 Vzpomínka na Jana Bojislava Pichla, č. 231, 24. 8. 1943, s. 4.
 Časopis Matice moravské, č. 242, 4. 9. 1943, s. 4.
 Sté výročí narození Karla Tůmy, č. 243, 5. 9. 1943, s. 4.
 Kulturní průvodce Dačicemi, č. 253, 15. 9. 1943, s. 4.
 Čtyři sta let od smrti Ctibora Drnovského z Drnovic, č. 257, 19. 9. 1943, s. 4.
 Památce Františka Snopka, č. 263, 25. 9. 1943, s. 4.
 Historik Msgre J. P. Hille zemřel, č. 267, 29. 9. 1943, s. 4.
 Tadija Smičiklas. K 100. výročí narození charvatského dějepisce, č. 269, 1. 10. 1943, s. 4.
 Památce Jana Vlastimira Svobody, č. 269, 1. 10. 1943, s. 4.
 Dějepisec Karl Mühlbacher, č. 271, 3. 10. 1943, s. 4.
 O rodiště J. A. Komenského, č. 273, 5. 10. 1943, s. 4.
 Památce Františka Jaroslava Rypáčka, č. 276, 8. 10. 1943, s. 4.
 Vzpomínka na Jana Hostivíta Pospíšila, č. 276, 8. 10. 1943, s. 4.
 Vzpomínka na dr. Josefa Pečírku, č. 278, 10. 10. 1943, s. 4.
 Dějepisec Robert Holtzmann sedmdesátníkem, č. 285, 17. 10. 1943, s. 4.
 Vzpomínka na Josefa Ranka, č. 288, 20. 10. 1943, s. 4.
 Německý dějepisec J. F. Böhmer, č. 290, 22. 10. 1943, s. 4.
 Památce J. R. Macana, č. 291, 23. 10. 1943, s. 4.
 Zeitschrift für Geschichte und Landeskunde Mährens, č. 295, 27. 10. 1943, s. 4.
 Theodor Mommsen. K 40. výročí jeho smrti, č. 299, 31. 10. 1943, s. 4.
 V. J. von Krombholz. K stému výročí jeho smrti, č. 301, 2. 11. 1943, s. 4.
 M. Brikcí z Licska. Čtyři stal et od jeho smrti, č. 316, 17. 11. 1943, s. 4.
 Prof. dr. Gustav Friedrich zemřel, č. 320, 21. 11. 1943, s. 4.
 Vzpomínka na Karla B. Štorcha, č. 322, 23. 11. 1943, s. 4.
 Sborník České společnosti zeměpisné, č. 326, 27. 11. 1943, s. 4.
 Topograf Moravy P. Gregor Wolný. K 150. výročí jeho narození, č. 450, 21. 12. 1943, s. 4.
 Sedmdesátiny Václava V. Jenička, č. 452, 23. 12. 1943, s. 3.
 Za ředitelem Josefem Šimkem, č. 453, 24. 12. 1943, s. 4.
 P. Emanuel Masák šedesátníkem, č. 456, 28. 12. 1943, s. 4.

Seznam přednášek s podobenkou Zdeňka Hájka.

Summary

Zdeněk Hájek – Czech (Moravian) Historian of Polish History

Zdeněk Hájek was one of those people who dedicate their lives to scholarship. After many years, however, it was not granted him to fulfill his life's mission within the strictures of employed labor. Even the forced interruption of his study of history and geography at Charles University in Prague (for reasons of his conscription into the Army at the outbreak of the First World War) in many regards foreshadowed his later fortunes, which were marked by a certain discontinuity. Some of the milestones on his life's journey were: service in the Czechoslovak legions in Russia, a two-year assistantship in a history seminar with Professor Jaroslav Bidlo, nearly twenty years employment at a state high school in Brno, popularization of scholarship in the daily press – mainly at Lidové noviny, where he was also employed during the period of the Protectorate, work at the Pedagogical Faculty of Masaryk University and at the Pedagogical College in Brno (where, among other functions, he served as the leader of a history seminar, the vice-dean for scholarly research, and the head of the department of history and the constitution). He also took part in community life, and lectured for students, teachers, and the wider public. His scholarly focus was concentrated particularly on questions relating to Poles residing in the Czech lands in the 19th century. Thus, Hájek became the first researcher ever to comprehensively treat, for example, the subject of Polish political prisoners at Špilberk Castle in the years 1839–1848, the internment of Marian Langiewicz, the Dictator of the Polish January uprising, in Tišnov (Tischnowitz) and Josefov (Josephstadt), the relationship of Henryka Pustowojtow to the Czech milieu, and other aspects of Czech assistance to Polish efforts at national liberation. As an historian he wrote about expressions of Czech-Polish solidarity in the past; as a man and as a citizen he promulgated this idea in his own environment and within his sphere of opportunity, he actively worked toward it.